

י ה ו ד ה ז ו ל ד ן

דבר העורך

על הפסוק: "נפת תטופנה שפתותיך כלה" (שיר השירים ד, יא) נאמר במדרש: רבי ברכיה בשם רבי חלבו אמר: כשם שעמדו לישראל ששים רבוא של נביאים, כך עמדו להם ששים רבוא של נביאות, ובא שלמה ופרסמן שנאמר "נפת תטפנה שפתותיך כלה".

(שיר השירים רבה [וילנה], פרשה ד)

כדי להגיע למדרגות של נבואה, נדרשים תנאים מקדימים: "אין הנבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר ובעל קומה" (שבת צב ע"א) - נדרשת חוכמת התורה, נדרשת גבורה פיזית ומוסרית, ונדרש עושר רוחני וחומרי.

חיבור שני המקורות מלמד על תקופה שבה יש שפע כמותי ואיכותי, והדבר בא לידי ביטוי בחוכמה העמוקה והגדולה שיש לכול - לנשים ולגברים. מספרם של הנביאים והנביאות כפליים מיוצאי מצרים! כל ימי שלמה המלך הם ימי שיא: מנהיגות וריבונות על ארץ ישראל, פרישה התיישבותית ברחבי הארץ המובטחת; בית המקדש במקומו; ומכל העולם באים לשמוע מחוכמתו של שלמה ומתורתו. 'וישב שלמה על כסא ה' למלך' (דברי הימים א כט, כג) - אמר ר' אבא: "דקיימא סיהרא באשלמותא, דתנין ביומיו דשלמה קיימא סיהרא באשלמותא" (זוהר, חלק ב, פה ע"א). הירח האיר במלואו! מאות שנים חלפו מאז כניסת עם ישראל לארץ עד ימי שלמה המלך. זה לא היה מיידי. גם כיום, יש עדיין כבדת דרך רבה מאוד להתקדם כדי להגיע לימים דוגמת אלו של ימי שלמה המלך, אבל ניכר שמתחוללים תהליכים מרתקים ומשמעותיים, לפחות במה שקשור ללימוד התורה - בכמות ובאיכות, וגם בכך שלימוד התורה בקרב נשים גדל ומתפתח באופן בולט ומרשים.

המאמרים שבגיליון זה, החמישי במספר, הם דוגמאות יפות וחשובות בהליך זה. תודתנו וברכותינו לכל הכותבות שהשקיעו מאמץ והביעו את מבטן המיוחד בסוגיות שונות ומגוונות.

■ ■ ■

להלן תקציר המאמרים.

דיני הירושה שקבעה התורה מבוססים על הנחת היסוד שלפיה ההמשכיות של המת מתקיימת דרך צאצאיו והם היורשים את ממונו. קרן רוזנברג עיינה בפרק "יש נוחלין" במסכת בבא בתרא, העוסק בדיני ירושה, ולמדה כי לצד הנחת היסוד הזו ניצבת אפשרות אחרת, שבה ממשכי המת יהיו תלמידיו, יורשיו הרוחניים. מאמרה פורש את המתח שבין ירושת הבנים לירושת התלמידים דרך עיון בשלוש סוגיות מתוך הפרק, והוא מציב את המתח הזה כאחת משאלות היסוד שעולות סביב דיני ירושה. כל סוגיה כשלעצמה מאירה צד מסוים מן המתח הזה שבין ההמשכיות הפיזית להמשכיות הרוחנית, ויחד הן מצטרפות לתמה החוזרת את הפרק התלמודי ומציפה שאלות הלכתיות, דתיות וקיומיות ששורשן אחד - מי ממשיך את האדם בעולם הזה לאחר מותו.

מרים ישראל כתבה על מחלוקת רב ושמואל ותלמידיהם בנוגע לפריעת האלמנה את החובות שלהם היא זכאית מרכוש היתומים היורשים. במסכת גיטין קובעת המשנה שאלמנה נדרשת להישבע שהסכום שהיא תובעת מדויק וכי לא קיבלה חלקים ממנו בעבר. בדורות תנאיים ואמוראיים מאוחרים יותר, עם הימנעות בית הדין מהשבעת האלמנות, נדרשו הדיינים להכריע אם ביכולתה של האלמנה לגבות את דמי מזונותיה וכתובתה מהיתומים יורשי האב. בין תלמידי רב ושמואל התעוררה מחלוקת קיצונית בעניין זה, ותלמידי רב החמירו עם האלמנות. במאמרה התמקדה המחברת בשיטת רב, באופן פריעת האלמנה מהיתומים את מזונותיה וכתובתה. כפי שהראתה, הראשונים הניחו שישנם פערים בין פסיקת רב ובין פסיקות תלמידיו. לדבריה, נימוקיו של רב נובעים הן משיקולים הלכתיים בשיטתו בכתובה ומזונות, הן ממגמות חברתיות רעיוניות ביחס לאלמנה ויתומים.

שירה מניטנטג עסקה במשמעות מספר הדיינים בעיבור השנה. על פי המשנה, ההחלטה על עיבור השנה נקבעה בבית הדין בהרכב מיוחד. בסוגיה במסכת סנהדרין מבואר שבתהליך קבלת ההחלטה לגבי עיבור השנה, ההרכב הראשוני היה בן שלושה דיינים; לאחר מכן היו מוסיפים עוד שני דיינים; ובסיום נוספו שני דיינים - עד שההרכב הסופי כלל שבעה דיינים. הסוגיה מקשרת מבנה זה לשלושה פסוקים. במאמרה דנה המחברת באפשרויות השונות המוצעות בדברי הראשונים לאופן התרחשותו בפועל של תהליך זה ולשאלה אם יש משמעות לתהליך זה של הרחבת הרכב הדיינים ואם ניתן להסתפק בשלושה דיינים בלבד. חלקו השני של המאמר מתייחס לפסוקים המובאים בהמשך הסוגיה ולקשר שלהם למספר הדיינים המשתנה. בחלק השלישי מובאת הצעה המבקשת להסביר את הזיקה בין מספר הדיינים בעיבור השנה ובין מספר העולים

דבר העורך

לתורה. בשתי הסוגיות נעשה שימוש באותם פסוקים כאסמכתא, ובעקבות עובדה זו מבקשת המחברת להציע הסבר למשמעות הרכבי הדיינים השונים. המודעות הסביבתית גדלה בשנים האחרונות בקרב אוכלוסיית העולם, וגם בישראל, אך שמירת הסביבה עדיין איננה נחלת הכלל. אורנה עידו-ליכטמן עסקה בהתייחסות ההלכתית למניעת נזקים סביבתיים והרחקתם והראתה שזוהי סוגיה רחבת היקף. לדבריה, העניין מוצג במקורות חז"ל כמעשה טוב וחיובי, הנובע מתוך תיאולוגיה ודורש מן האדם לשמור על עצמו ועל הטבע כמכלול יצירת הבורא. המחברת מראה שקיימת הקבלה בין מקורות חז"ל לבין חוקים ותקנות בתחום זה, דוגמת החוק למניעת מפגעים ועקרון "המזהם משלם". האיסור להזיק מעוגן כאמור כבר במשנה והוא מקבל ביטוי, הלכה למעשה, כאשר דנים בסוגיות סביבתיות עכשוויות כגון תכנון, שטחים פתוחים, והרחקת רעש, ריח רע וזיהום אוויר, אף שבעבר לא התקיימו מקורות הזיהום הידועים בהווה. המאמר זורה אור על מחלוקות בין חכמים בסוגיות אלו, מחלוקות בתחום של אתיקה סביבתית - בעניין נזק מרשות היחיד לרשות הרבים, כאשר לאחריות על נזק והוכחת גרימת הנזק, וההרחקה שנדרש המזיק לעשות לשם מניעת הנזק (וכן הניזוק). המאמר מתמקד בנזקי עשן וזיהום אוויר, כתוצאה מתנורי קמין המוסקים בעץ שפגיעתם הסביבתית והבריאותית רחבת היקף ואינה מוטלת בספק.

כמה מאמרים בגיליון עוסקים בענייני צניעות וטהרה. תרצה קלמן כתבה על השיח השגור בנוגע להלכות בתקופה שבה בני זוג אסורים זה על זה וזו על זה. הלכות אלו מכונות "הלכות הרחקות", והן נתפסות כהלכות שמטרתן למנוע מגע ישיר וקיום קשרי זוגיות או אישות. לעיתים נלווית לטענה זו טענה נוספת, שלפיה האופן שבו נתפס הקשר הזוגי על ידי חז"ל ועל ידי חכמי ישראל לאורך הדורות, הוא כקשר שההיבט המיני הוא המרכזי בו, באופן שהשתנה בימינו. הטענה המרכזית במאמר זה היא שהלכות הרחקות אינן עשויות מקשה אחת. חלוקת ההלכות בחלק יורה דעה בשולחן ערוך (סימן קצה, ובמקורות שעליהם הוא מתבסס) לקבוצות לפי מקורן, ולפי הגורמים שמציגים המקורות לקביעת ההלכה, מציפה היבטים רעיוניים שונים של תקופת הריחוק בין בני הזוג. באלה יש כדי לשקף מערכת מסרים רחבה יותר מאשר התייחסות לקרבה פיזית בלבד. ממכלול הדברים עולה כי בניגוד לתפיסה שלפיה דיני הרחקות רואים את הקשר בין איש ואשתו כמיני בלבד ומטרתם מניעת אפשרות לקשר כזה, הלכות הרחקות מורכבות יותר. הנחת היסוד העומדת ברקע ההלכה היא ששומרי ההלכה אינם חפצים לעבור על אף איסור. בעקבות הנחה זו, ומאחר שתקופת הנידוד אינה אלא הפוגה בקשר רב-ממדי המתקיים לפני תקופה זו ולאחריה, הם גם מסוגלים להתמודד עם האתגר שבקרבה בזמן שמגע אסור. בה בעת, דווקא במעשים היומיומיים שמייחדים נישואים

יש פוטנציאל לאינטימיות שאינה מתאימה לתקופה זו. בקרבה יש ממד תודעתי, ולכן בהלכות הנוגעות למעשים אלו ישנה אפשרות לביצוע המעשים כשיש במעשה מרכיב של שינוי. השינוי מרכז את תשומת הלב הזוגית בכך שהשגרה איננה נמשכת כתמיד והמערכת הזוגית בזמנים אלו שונה מזו שבזמני הטהרה.

מאמרה של תניה רגב עוסק בפסיקותיו של הרב יהודה הרצל הנקין ז"ל שנפטר במהלך השנה האחרונה. לדבריה, צניעות הגוף זוכה לתשומת לב רבה בעשורים האחרונים תוך דגש על צניעותן של נשים. על רקע הכתיבה ההלכתית וההגותית הרווחת, בולט לדברי המחברת קולו הייחודי של הרב הנקין שבא לידי ביטוי בארבעת הכרכים של חיבורו שו"ת בני בנים ובמאמרים שפרסם בכמות שונות. מטרת המאמר היא להפנות את אלומת האור לגישתו הייחודית של הרב הנקין ולחדד את עמדותיו העקרוניות בהלכות צניעות. המאמר עוסק בשלושה נושאים העוברים כחוט השני בכתיבתו של הרב הנקין. הראשון, הדיון ב"שמירת העיניים" המובנת לרוב כהנמקת היסוד לחובתן של נשים להקפיד על צניעות הגוף. הנושא השני הוא הקשר בין צניעות וקדושה. הנושא החותם את המאמר הוא דיון בגישתו העניינית של הרב הנקין להלכות צניעות הגוף. במאמר ניכרת מגמתו הברורה של הרב הנקין שאיננה רואה בהלכות צניעות הגנה מפני איום הפיתוי המיני הבלתי-ניתן לשליטה או נייר לקמוס המסמן מצב דתי וחברתי. לפיכך, לדידו, הלכות אלו גמישות ונתונות לשינוי בהתאם לנסיבות ואינן חורגות ממעמדן כחלק ממארג שלם של מצוות המוטלות על בני האדם - נשים וגברים כאחד.

חמוטל שובל עוסקת בשאלה מדוע נחלקו הפוסקים באופי הברכה שיש לברך בהולדת בן לעומת הולדת בת, והאם ניתן להשוות את הברכה שמברכים בני הזוג לאחר לידת ילדם. רוב הפוסקים כתבו כי על הולדת בן יש לברך "הטוב והמיטיב" ועל לידת בת יש לברך "שהחיינו", ומיעוט מהם אף סבור שאין לברך כלל על לידת בת. בשנים האחרונות עלתה השאלה אם ניתן לברך את ברכת "הטוב והמיטיב" גם בהולדת בת. בדבריה, דנה המחברת בדברי פוסקים קדמונים שכתבו שלא לברך את ברכת הטוב והמיטיב על הולדת בת משני נימוקים: (א) היעדר שמחה בעת לידת בת; (ב) היעדר תועלת עתידית, משפחתית וכלכלית, להוריה. לדברי המחברת, אם שני ההורים שמחים בהולדת בתם - הרי שעליהם לברך "הטוב והמיטיב", משני טעמים: בעקבות השינוי שמאפשר לנשים לסייע ולדאוג להוריהן ושבגינה חל עליהן החיוב במצוות כיבוד אב ואם לכל אורך חייהן; משום שהן משמשות משענת להוריהן לכל אורך חייהם, ועל כן שמחים ההורים בלידת בתם. מהותן של ברכות הנהנין היא הודאה על ההווה, על המצב הנוכחי שבו אירעה השמחה, ועל כן אין לבטל אותן מפאת חששות עתידיים. כמו כן,

דבר העורך

כיום ההודאה בהולדת בת משותפת לכלל בני המשפחה, ולכן יש לברך את ברכת הטוב והמיטיב שמתאימה לשמחה משותפת על טובה משותפת. את החוברת חותם מאמרו של הרב ארי לנדא העוסק במלאכות חקלאיות בהקשר של שנת שמיטה. ההימנעות מביצוע מלאכות חקלאיות בשדה היא חלק חשוב מקיום מצוות השמיטה. המקור ההלכתי לקביעת המלאכות, האסורות והמותרות, מתבסס על המשנה במסכת שביעית ועל דיוני האמוראים בתלמודים ובעיקר בתלמוד הירושלמי על מסכת זו. אין זו מלאכה קלה לזהות את מלאכות הקרקע המוזכרות במשנה או בתלמודים באספקלריה של החקלאות המודרנית, כיוון שחלק מהמלאכות המוזכרות במקורות אינן מוכרות כיום, בעקבות שינוי שמן או מחמת שינוי נוהגי העבודה בשדה. מאמר זה מבקש להבין את הריאליה החקלאית מאחורי דיוני החכמים בנושא עבודות הקרקע בשביעית כדי לסווג את האסור והמותר.

גיליון 6 של כתב העת "צא בעז"ה לקראת חג השבועות תשפ"ב. נשים - סטודנטיות, בוגרות המדרשה, וכל מי שאוהבת ללמוד תורה וחפצה לכתוב מאמר בענייני תורה שבעל־פה - מוזמנות לכתוב. הנושאים האפשריים מגוונים ורבים, ומניסיוננו עד עתה מומלץ לכותבות לעסוק בנושאים הקרובים לליבן, לעולמן, ולתחומי התעניינותן או עיסוקן. מי שתהיה מעוניינת תוכל לקבל ליווי והדרכה בגיבוש המאמר ובעת הליך הכתיבה.